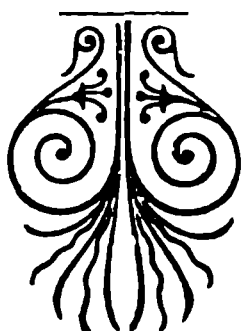

O nezbytnosti nábožensko-mravního základu v paedagogice.

NAPSAL FRANT. W. FOERSTER.
PŘELOŽIL FERD. ROMPORTL.

V PRAZE.

Nákladem Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustav Franci.

Cena 30 hal.

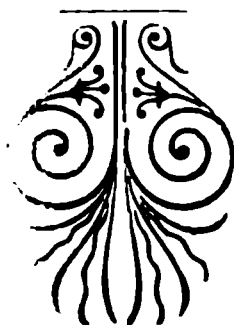
Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Francel

doporučuje :

- Deschamps Alfred, T. J.,** doktor lékařství a přírodních věd, **Současný zázrak** (Peter de Rudder.) Dle čtvrtého vydání s povolením spisovatelovým přeložil Fr. Vaňous, církev. kněz v Chicagu. 70 h.
- Čermák Josef, Důkaz i obrana náboženství katolického.** Zvláště pro vyšší třídy škol středních i pro vzdělávací ústavy učitelské sepsal —. Schváleno pro školy od nejdůst. bisk. konsist. v Hradci Králové ze dne 13. srpna 1874 č. 4722 a rovněž vyneseno vys. c. k. ministerstva vyučování ze dne 16. prosince 1880 čís. 30.730. Druhé nezměněné vydání. 2 K.
- Freund Jiří, C. SS. R., Moderní hesla protináboženská.** Zčeštil prelát Dr. Jan Nep. Sedlák. Druhé opravené vydání. 80 h.
- **Volnost, rovnost, bratrství.** Přeložil Jos. Fr. Rejzek. 32 h.
- Heinen A., Moderní názory ve světle Otčenáše.** Přeložil Ludvík Novotný. 1 K 20 h.
- Honejsek Václav, Novověká osvěta při rozličném světle.** 24 h.
- **Proticírkevní boj.** 20 h.
- Ježek Jan. Obrana víry.** 50 h.
- Blahosl. Edmunda Kampiana, mučedníka z Tovaryšstva Ježíšova, Desatero důvodů o pravosti víry katolické proti sektám novověkým.** Druhé vydání. S přiloženou ohvalořečí téhož blahoslavence na sv. Václava. Vydal P. Ant. Rejzek. 60 h.
- Konrád Karel, Fanny Pittarová čili šťastný návrat do Církve katolické** Vzdělal —. 32 h.
- Lenz, Dr. Antonín, Apologie sněmu Kostnického v příčině odsouzení** 45 vět Jana Viklífa. Na základě spisů Jana Viklífa napsal —. 1 K 20 h.
- **Mariologie čili Učení církve katolické a v církvi chované o Matce Boží.** 1 K 80 h.
- Moravia, Georgius de, Katolíci! Čechové! Na stráž proti nepřítelům náboženství a nábožensko-mravní výchovy.** Essay objektivní a populární. Sotříděným pastýřským listem Jeho Em. ndp. kardinála Lva Skrbenského z Hříště, knížete-arcibiskupa pražského. 20 h.
- Pecci, Joachim kardinál, Církev a vzdělanost.** Dva poslední pastýřské listy biskupa perugijského Joachima kardinála Pecciho, nyní slavně panujícího papeže Lva XIII. Přeložil Vojt. Kameš. 50 h.
- Pitra Otto Vítězslav, Louise Lateau. Výňatek z feuilletonu »Čecha«.** 40 h.
- Podstránský J. B., Člověk bez náboženství. Dle starého němec. spisu vzdělal —.** 72 h.
- Pošmourný Josef, O náboženské lhostejnosti.** 50 h.
- Pošmurný, Dr. Josef, Ord. Crucig., Vraťme se k zásadám křesťanským.** 50 h.
- Rohling, Dr. Aug., Deus in vobis operatur velle. Philipp 2. 13. Ad Aurelium Apostatam ejusque socios epistola.** 40 h.

O nezbytnosti nábožensko-mravního základu v paedagogice.

NAPSAL FRANT. W. FOERSTER.
PŘELOŽIL FERD. ROMPORTL.

V PRAZE.

Nákladem Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustav Franci.

Pro náboženského paedagoga jest právě v nynější době velmi důležitě a poučeno, že se konečně objevují skutečné důvody pro nedostatečnost mravního základu v paedagogice — přes to, že mnozí zástupci vědecké ethiky s neobyčejnou jistotou věští úplné nahrazení náboženského vychovávání mládeže „rozumem a vědou.“

A není pravda, že novější sociologie a ethika, zvláště výzkumy Herberta Spencera, dále povaha a přirozený původ ethických sil a názorů tak jasně dokázaly, že náboženské výklady jsou zcela zbytečné? Dospěli jsme konečně k poznání, že veškeré naše mravní uvědomění jest sociálního původu a že ethické síly a představy neslouží k ničemu jinému, než k tomu, aby stále více zušlechťovaly a prohlubovaly onu sociální činnost, na níž se zakládá existenční boj našeho pokolení. Co je tu ještě mystického a nevysvětlitelného? Nepotřebujeme k tomu božského zjevení na hoře Sinaji ani Kristova vtělení, aby chom věděli, co máme zde na zemi dělati a čeho opomíjeti. Sociologie, biologie a fyziologie se všemi svými pomocnými vědami poučují nás o tom všem mnohem důkladněji a jasněji než náboženství, jež zahaluje původ mravního v nevystižitelná tajemství, kdežto přece s vědeckého stanoviska jest zcela jasně určen. Proč bychom tedy neměli tyto názorné vědy učiniti též základem vzdělávání svědomí?

Nuže, nechceme především nikterak popírat, že všechny ty sociologické, biologické a fyziolo-

gické příspěvky k odůvodňování ethiky mají skutečnou cenu pro náš názor o dějinách a sociálním významu norem. Právě proto, že proti autoritě mravního zákona tak často se staví tvrdá skutečnost a potřeby všedního života, jest nemalé ceny apologetické, že se tu poukazuje též na konkrétní praktický význam ethiky pro základní potřeby vši lidské společnosti.

Zcela jiná jest však otázka, zdali tento způsob vykládání mravního má také *působivou sílu* proti přirozeným překážkám sobectví a vášní. Mezi novým výkladem mravního a novým nadchnutím pro mravné jest ohromný rozdíl. A hlavní slabá stránka celé svrchu načrtnuté argumentace radikalismu spočívá právě v tom, že přehlíží, že *odůvodnění mravního pro rozum a odůvodnění mravního pro vůli* jsou dvě zcela různé věci, ba nezřídka docela dvě navzájem si odporující věci. Co rozum nanejvýše zajímá a uspokojuje, to může schopnost citovou, jež uvádí v činnost vůli, často právě ochromiti a umrtviti, při nejmenším však nechat ji zcela nedotčenu. Tak může nanejvýše zajímavé a zevrubné vědecké vylíčení oběti a sebezapření jako sociální potřeby býti přece zcela neschopným propůjčiti člověku rozhodnutí a energii byť jen k zcela nepatrnému sebezapření, neřku-li pak udělit mu sílu, aby pro mravnost setrval v strasti, zneuznání a bídě, nebo dokonce smrti hleděl v tvář. V tom právě spočívá nepochopitelná zaslepenost všech těch, kteří chtějí náboženství nahraditi etikou sociální, že přehlíží ohromnou propast mezi rozumovým vylíčením a vzněcující silou.

Mravné rozumově odůvodniti znamená uvéstí je na pojmy jednodušší a pochopitelnější, na př. na řád společenský nebo na přizpůsobení existenčnímu boji. Takové zaměňování jemnějších podnětů hrubším nucením a nižšími cíli může býtí velice zajímavé, ochromuje však nutně působivou sílu mravného, překládajíc jeho pohnutky z nitra člověka do vnějšího světa a jeho prósy a odmítajíc tím závazku nejvnitřnější jeho přitažlivost: naproti tomu má pravá *inspirace* mravného právě opačnou funkci té, kterou má rozumové odůvodňování: inspirace proměňuje všední a obyčejné v tajemství vnitřního života, ukazuje, že sebezapření a oběť nejsou pouze daní na sociální existenční podmínky, nýbrž zároveň vzkříšením duchovního života, vítězstvím osobnosti nad pouhou přírodou. A teprve toto jest vlastním „odůvodňováním“ mravného, spojování zákona s nejhlubší touhou člověka po svobodě, ukazování *psychologické* platnosti toho, co zdánlivě má jen sociální význam. Poněvadž však tohoto nejvnitřnějšího významu a působení nelze vědecky popsatí, ježto náleží vnitřní zkušenosti („Kdo zná *vůli* Otce mého v nebesích, bude znáti učení“), může také jen mluvou náboženství býtí jasně vyznačeno: neboť jen ono může vyjádřiti nevyslovitelné a nejintimnější duchovního života. Proto jest náboženství k založení mravného nezbytné. Pouhé sociální odůvodnění zdáli nestačí, nevystihuje zcela ani podstaty mravného, neřku-li pak, že by mohlo pro ně vzbuditi potřebný osobní zájem.*) Ba musí výhradní

*) Bylo jednou z prvních a stále nově se potvrzujících

a suchý vztah ethického na pouhou techniku sociálního kolostroje působiti právě tak chladně na přirozené ethické podněty, jako četba Schopenhauera na zamilovaného, když se dovídá, že jeho erotické touhy a illuse jsou jen nemilosrdné cesty přírody, jimiž nutí individuum do služby toho druhu. Záleží mi na tom, abych tento důležitý bod na základě osobní zkušenosti obecného významu co možno nejvíce objasnil. Svrchu zmíněné konkrétní odůvodňování ethiky se sociologického a národo-

zkušeností spisovatelových v jeho styku s mládeží, zvláště také v jeho ethických kursech pro mládež v Curychu, že požadavek sebezapření a sebeovládání byl vnímán s nejhlubší účastí teprve v okamžiku, když se podařilo, zaměnit tento požadavek osobním nadšením, učiniti jeho povznášející tendenci bezprostředně zřejmou. Po této zkušenosti jest se paedagogu, ač-li dovede vůbec tvořiti závěry, nevyhnutelně vrátiti k náboženské výchově. Neboť právě náboženství zabývá se vyšším životem, který vyrůstá ze všech vítězství naší duchovní přirozenosti; ono představuje jej nejživěji, stavíc nám před oči skutečný vzor s veškerou jeho bezprostředně přesvědčující silou a názorností; všechna jeho podobenství, symboly a dogmata směřují k onomu vznešenému životu a jeho vyšším příčinám a nadějím. Ono dovede vzbuditi nejhlubší pobídky vůle, ono mluví řečí zkušeností, kterých člověku rozumem získati nelze. Radost z duševního sílení sebeovládáním jest arci také přirozenou zkušeností a m ů ž e jí býti dosaženo bez náboženství — ale teprve náboženstvím dostává se této zkušenosti nejnázornějšího výkladu a nejjímavějších nadějí a přípovědí, ono teprve činí onu zkušenost vpravdě naším majetkem a uvádí nám na vědomí celý její význam — toho všeho však nedovede ona pouhá přirozená zkušenost, aby odporovala názornosti nízkých pokušení, aby tvořila základ skutečného vyvíjení charakteru.

hospodářského stanoviska mělo pro mne tak veliký zájem, že jsem se ho dlouhá léta přidržoval a pokoušel jsem se vypracovati v jednotlivostech všeobecná stanoviska Comtea a Spencera a ukázati v různých přednáškách biologickou a sociálně-technickou funkci mravních sil. Čím více jsem se zhloubal do této úlohy, tím silnější ve mně nastalo znenáhla vystřízlivění, jež se mne zmocnilo vzhledem k ethickým ideálům a nutilo mne, abych vyhledával hlubších inspirací, než jaké může dáti vědecký způsob pojmání ethiky. A zpozoroval jsem, že ti, kteří věřili ve vědeckou ethiku jako v *náhradu* ethiky náboženské, buďto neměli času, aby se zcela vžili ve všechny důsledky tohoto způsobu nazírání, nebo trávili ještě nevědomky z nadšení a posvěcení, jímž přiodělo mravnost jejich náboženské výchování.

Svrchu vyličené zkušenosti byly spisovateli potvrzeny řadou nanejvýše případných poznámek, jež učinil Lord Balfour ve svých „Základech víry“ o nedostatečnosti naturalistické ethiky. Ukazuje tam, jak z *biologického* stanoviska všechny „ty vznešené city, jež se pojí k ideím povinnosti a oběti, nejsou nic jiného než chytrý výmysl přírody, aby nás lstí zlákala k altruistickým činům.“ A pokračuje :

„Kant srovnával mravní zákon s hvězdným nebem a shledal obojí vznešené. S materialistického stanoviska bylo by případnějším bývalo srovnávati jej s ochrannými krovkami na zádech brouka a shledávati obojí nanejvýše duchaplným. Jak má však udržeti ethika při tomto způsobu nazírání

svoje vznešené postavení v myslích těch, kteří tak přesně znají její rodokmen? Když nás někdo s jedné strany poučuje o vznešenosti povinnosti, na druhé straně však nám řekne, že tyto city a přesvědčení jsou jen zvláštní případy z komplikovaných, z části všedních a protivných umělých obrátů, jimiž příroda dovede vlítí v organismus zájem na zachování druhu — pak musí ubýti značně na působivosti tomuto ethickému vyučování.“

Tyto výroky zdají se mi zcela správné. Ukazují nám jasně, jak daleko jest vědecké odůvodnění ethiky toho, aby dalo *inspiraci* k ethickým činům. A právě na tom by přece mělo záležeti, má-li býti řeč o náhradě náboženství. Tento nedostatek inspirující síly můžeme zvláště zřetelně pozorovati při četbě děl Spencerových. Obšírnější a úplnější nemůže mravní odůvodnění vskutku býti. S ethnologického, sociologického, fysiologického, biologického a fysikálního hlediska líčí se přirozený vývoj a úkol ethiky: „Svědění není již chrámem, v němž mluví božstvo, nýbrž museem, jež shromažďuje paměti a zkušenosti minulosti.“ Všechno leží před našima očima jasné a průhledné, není tu již ničeho nepochopitelného. A přece máme pocit, že jest v nás ethické daleko více *vykořeněno* než *založeno*. Jest zařazeno do našeho *vědeckého vědomí*, však necítíme již vzněcujícího popudu jemu sloužiti a obětovati — zdá se nám právě tak strízlivým jako policejní nařízení nebo platební rozkaz, jejichž sociální vývoj a úkol jest nám ovšem také zcela jasný, a přece se nemůžeme pro ně opravdově nadchnouti. Naše přirozené náklonnosti k spolu-

lidem nebudou přírodopisným rozbořem stupňovány ani zdokonalovány, nýbrž naopak velice chlácholeny a ostrízlivovány — tam pak, kde jen sociální povinnost a žádná již náklonnost nemluví, tam cítíme potom Nietzscheovo bezútěšné vystřízlivění: „Poslední vrány, jež tu létají, volají „proč“ a „k čemu“. Předpokládáme ovšem, že nejsme ještě upoutáni vyšším výkladem ethiky, jenž by nám umožňoval bezohledné analýsi bez údivu hleděti v tvář.

To, co praví Balfour vzhledem k přírodovědeckému vyličení ethiky, platí právě tak o sociologickém hledisku. Rozebíráme-li je všestranně, vidíme, že vždy jako ethicky cenné zdůrazňovány jsou ony způsoby jednání a podněty vůle, jež jsou dle své podstaty způsobilé rozšíření a prohloubení sociální vztah lidí. Mravnost má pak v technice sociální organizace asi podobnou funkci, jakou má olej v obstarávání stroje nebo cement ve zdivu. S tohoto hlediska dají se zajisté uvést mnohé jasné důkazy proti tak zvaným reálním politikům, kteří chtějí problémy sociální organizace odloučiti od ethiky, poněvadž nerozumějí konkrétní sociální funkci ethiky — avšak účinné podněty ethického nemohou ani tímto způsobem nazírání býti získány. Že vychovávání individua k sebezapření, k poctivosti a k sebeovládání jest pro řád společnosti lidské velice prospěšné, snadno se nahlédne a není k tomu vlastně ani potřebí nějaké široce založené sociologie — než proč mám vlastně pro tento sociální řád svůj život nějak citelně zkracovati? Nehledí tu ve světě každý, aby mohl žít s nejmenší

měrou ohledu na společnost? Kdo se stará vpravdě o druhé? Není téměř všude vykořisťování a okrádání a neplatí v podstatě motto :

„Každý pro sebe a čert vezmi posledního?“
Kdo mi za to může, jsem-li *já* posledním?

Jediné sociálně odůvodňované pěstování „vděčnosti k lidstvu“ spočívá rovněž tak na nanejvýše mělkém základě. Předcházející věky a generace žily a pracovaly pro sebe samy a ne pro nás. Žijeme arci z jejich vymožeností a cítíme, že jest tím náš vývoj uspišen — to všechno však vyvažuje právě tolik obtížných a životu škodlivých dědictví, za něž máme děkovati nevázanosti a nedostatku zodpovědnosti minulých generací. A pracuje snad nynější lidstvo „*pro nás*“, abychom mu *proto* byli zavázáni vzájemnou službou? Nikoli — převážná většina pracuje pro sebe a své nejbližší a při tom bohužel často ještě na naše útraty. Pomyšleme tu jen na př. na celou řadu padělání potravin, jimiž lidstvo, Comteova to „veliká bytost“, vtiskuje téměř všem potravinám značku svého bezohledného sobectví. A tu mám ještě s Comtem mysliti při jídle na lidstvo s toutéž zbožností, jaká naplňuje věřícího, jenž se povznáší vysoko nad všechno hmotné k svému Bohu?

Jest pozoruhodno, že právě v naší realistické době se zalíbením staví se na místo náboženství takové představy, jež musejí ihned padnouti, jakmile se počnou *realisticky* pozorovati. Stane-li se lidstvo posledním předmětem mravného, musí konečně nastati okamžik, kdy přece tak kritický člověk bude pokládati sebe cílem své důstojnosti.

Co potom? Kam se pak poděje nadšení? Jak možno však bez nadšení přináseti oběti?

Comte nahlížel správně, že v praktickém životě nemůže opravdově účinkovati žádný mravní zákon, který nevzbuzuje skutečné úcty v těch, od nichž žádá poslušnosti. Nikoli nízké, ale toliko vznešené může zvítěziti nad naší smyslnou přirozeností. Přehlédl však Comte, že romantika jeho kultu lidstva musí padnouti za obět přírodovědeckým výkladům, ano vůbec každému způsobu realistického nazírání na život ještě mnohem rychleji než náboženské výklady křesťanství, jež po každé „porážce“ znova povstávají, poněvadž jsou s nemilosrdným realismem nejen slučitelný, nýbrž zcela na něm se zakládají. „Křesťanství,“ tak pravil Napoleon I., „jest jediné učení, jež si nečiní žádných illusí o podstatě věcí.“

Vězi tedy nepochybně v známé moderní formuli „služba lidská místo boží“ nanejvýše nebezpečný nedostatek znalosti života a ohromný sebeklam. Kdo nezkoumá pouze abstraktně, ale pozoruje konkrétního člověka, musí přece uznati, že pouhý vztah mravného na spolučlověka musil by vésti přímo ke konci všeho mravného. A sice právě proto, že člověk náboženstvím neosvobozený a neuklidněný nadmíru jest ovládán a drážděn odpuzujícími povrchnostmi a viditelnými chybami a slabostmi svých spolulidí. Jsou-li „lidé“ jediným předmětem nebo jediným důvodem veškerého našeho sebezapírání, našeho odřikání a naší oddanosti, pak budou naše altruistické city, jež vůbec od přirozenosti nejsou tak silné, jak se člověk často

klamně domnívá, jen příliš rychle přemoženy a umlčeny naší vlastní nelibostí, žárlivostí, nedůtklivostí a nenávisť, jakož i všelikou nepřízní a vzdorem — nemluvě ani o roztrpčující a mrazivé moci nevděku a zneuznání, jakým nezřídka právě nejčistší a nejnezištnější činy bývají odměňovány. Právě proto nenechává nás náboženství konati lidskou službu jen pro nás samy, nýbrž jako službu pro něco vyššího, jež vládne nade vším lidským, očišťuje a zduchovňuje naši lásku a jest dosažitelná jen sebezapřením. Jediné tato vyšší služba může nás odpoutati od vnějších dojmů, jež přicházejí od našich spolulidí a působí tak rozkladným a ochromujícím způsobem na naši oddanost. Jen potom zbaven jest člověk všech nepříznivých vlivů, jež přináší s sebou lidská služba. Bez takového vyššího vztahu musí však mravné ztráceti tím více všechnu posvátnost a všecken půvab, čím déle se člověk učí jednotlivě znáti onu lidskou společnost, jejímž zájmem má býti nejvyšší posvěcení a poslední základ všeho mravního závazku. Možno den jak den zřetelněji pozorovati, jak výlučně hledá většina lidí v posledním cíli jen sebe samy, možno se dále rozpomenouti, jak zřídka padneme na lidi, kteří mohou jiného vyslechnouti, byť jen s opravdovou účastí! Představíme-li si dále, jak lidstvo odjakživa a vždy na novo křížuje své proroky a svaté a jich zneužívá, pomyslíme-li na marnivost a ješitnost, jež provází všechno lidské konání a je hyzdí, a popatríme-li na barbarskou surovost, jež přes všechnu vnější civilisaci tak hluboko se zakořenila a tak velice se rozšířila, že čeká jen na

příležitost, aby se provalila — tu jest pak nám přece poctivě stanouti před otázkou: Může pomyšlení na toto lidstvo býti skutečně jednotlivci vzněcující silou, aby krotil své vášně, aby přikazoval svým pudům odříkání a všechn svůj přepych v malém i velkém pokorně a s veselou myslí obětoval? A jakou zvláštní cenu může míti pokrok této společnosti, když všechno to, co pokrokem nazýváme není vlastně ničím jiným než stále dokonalejší technikou sociálního spolupůsobení? Jaký vyšší smysl a účel má pak toto sociální spolupůsobení samo?

Po všech těchto otázkách snadno pochopíme, jak mohl Nietzsche dojíti k tomu, aby učinil výrok, kteréhož nám není třeba v každém odstínu výrazu schvalovati, jehož však pravého jádra nemožno neuznati:

„Člověka milovati *pro Boha*, to byl až do nynějška nejvznešenější a nejposvátnější cit, jehož bylo u lidí dosaženo. Že láska k člověku bez nějaké posvěcující pohnutky jest více hloupostí a zvířecností, že náklonnost k této lidské lásce teprve jakousi vyšší náklonností má nabýti pravé míry, něžnosti, svého zrněčka soli a prášku ambry — ať to byl člověk kterýkoli, jenž to nejdříve pocítil a zažil, ať mluvil sebe neobratněji, když se pokusil takovou něžnost vyjádřiti, on zůstaň nám po všechny časy svatý . . . !“

Kdyby se snad volnomyslitelé hněvali pro takové výroky, pak jest jim třeba připomenouti, že jsou jen výsledkem stejného kritického a realistického smyslu pro skutečnost, na nějž se přece moderní lidé ve svém boji proti náboženství usta-

vičně odvolávají. Před kriticky - realistickým způsobem pozorování neudrží se však všeobecná láska k lidstvu, ba sama konkrétní láska k nám blízkým nebo příbuzným lidem musí, jak ještě ukážeme, býti jen příliš nestálá, nejsou-li naše city posilovány a proměňovány zcela žádnými „vyššími ohledy.“ Je-li naše láska obrácena jen k jistým lidem a přijímá-li svoje inspirace jen od vnějších dojmů, pak snese málo egoismu, málo zklamání, málo nepřijemných vlastností a především žádného nepřátelství. Jistě že má cit lásky přirozený pramen v nás — ale nedůtklivost, pomstychtivost, odpor, nervosita, hněv a sobectví jsou zde také se všemi svými nesčíslnými přirozenými prameny zla. Chce-li kdo povznést lásku nad tyto přirozené pudy, které přece všechny spolučlověkem jsou probouzeny a v činnost uváděny, pak jest právě první a nejdůležitější věcí, *vyprostiti* lidskou lásku z vlivu spolu lidí a vztahovati ji na něco vyššího, v čem může naléztí svůj hlubší smysl a svoje dovršení. Teprve když již není k svému vzbuzení odkázána na spolučlověka, bude moci k němu vyrůst v pravé velikosti a stálosti. To jest psychologicky zcela nepopíratelná pravda. A kdo jest schopen onoho vyššího druhu lásky, třeba by neměl již žádného náboženství ve starém smyslu, má je přece, neboť stará vznešená píseň božské lásky a nekonečného smilování z náboženské výchovy ještě nyní bez jeho vědomí v něm zaznívá.

Jak již svrchu naznačeno, měl vlastní zakladatel sociologické ethiky August Comte tušení o všech zde uvedených nesnázích „čistě lidského“

odůvodňování mravnosti a proto pokusil se sociologickému rozboru mravného zjednatí protiváhu zmíněným kultem lidstva. Ale přehlédl při tom, že také pojem lidstva, který chtěl povýšiti za střed náboženského nadšení, není ani dosti názorný ani bezprostředně povznášející a jímající, aby mohl zaujmouti místo starých inspirací. Huxley pronesl proti Comteovi onen hrubý výrok, že by raději zbožňoval stádo opic než lidstvo, a nepochybná jest pravda, že nikoli slepenec tolika slabostí a nedokonalostí, jak je představuje lidstvo, nýbrž jenom vznešené vítězství nade vší slabostí a nedokonalostí může míti onu uchvacující přitažlivost, která jest povznesena nad vše pozemské.

Nehledě však ani k tomu, že pojem lidstva již pro svůj abstraktní charakter nemá vůbec žádné působivé síly, zapomíná také Comte, že právě v rámci kosmického nazírání na svět jest lidstvo tak pomíjející zjev, že člověk, jenž touží po věčném a trvalém, aby se povznesl nad prchavé a pomíjející, nemůže v jeho kultu naléztí uspokojivé inspirace. Nietzsche, jehož kulturní význam spočívá vůbec v tom, že vyvozuje poučné důsledky a uvádí nám jimi na paměť celý obsah a celý dosah našich vlastních názorů — Nietzsche vyličil působení přírodovědných poznatků na sebecit člověka z vlastní bolestné zkušenosti takto :

„Není právě sebesnižování člověka, jeho vědomé sebesnižování od Koperníka v nezadržitelném postupu? Ach, víra v jeho důstojnost, přednost, nenahraditelnost v řádu bytostí jest ta tam — stal se zvířetem, zvířetem bez podobenství, bez

sebeurčení, on, jenž ve své dřívější víře byl bezmála Bohem, dítětem Božím, Bohočlověkem. Od Koperníka zdá se, že se člověk octl na nakloněné rovině, řítí se vždy rychleji — kam? V nicotu, v pronikající pocit své nicoty.“

Všechny uvedené důvody nejsou přirozeně žádnou námitkou proti přírodovědeckému bádání. Jistě jsou však vážnou pochybností o všech pokusech, chtít *mravní nadšení* živiti přírodovědeckým názorem na svět. Mnohem spíše potřebuje člověk, aby mohl přemoci sebe sama, protiváhu proti hrozivému pohledu pomíjejícínosti, ve kterém zájmy lidstva jeví se jenom jako prchavé pěnové bubliny na oceáně a odpor proti vášni podobá se jen podivnému rozmaru titěrné částičky uprostřed nesmírného všehomíra s jeho pevnou určitostí a tichým tažením jeho hvězdných vojů!

Bez příslušnosti k vyššímu světu a bez jasné a vížící zodpovědnosti vůči věčnému určení musí svědomí člověka zemřít a zkázu vzít.

Lord Balfour upozornil již ve svrchu citovaném díle právem na to, že lidstvo, jehož dějiny dřívějším stoletím zdály se středem světového vývoje, právě výsledkem přírodovědy tak velice bylo zatlačeno do kouta všehomíra a tak dojemně bylo ukázáno ve své maličkosti a pomíjejícínosti uprostřed velikých přírodních dějů, že právě v nemilosrdném světle všech těchto ustanovení stává se *kult* lidstva zcela nemožným; člověk, jenž se chce povznést nad pomíjející a hledá opory u věčného, nemohl by nikdy býti upokojen pouhým pohledem na lidstvo. S kosmického hlediska jeví se dějiny

lidstva jako krátká povrchní epizoda v životě jedné z nejnepatrnějších planet. „Pružnost světového systému přestane . . . Probuzené vědomí, které v tomto temném koutě přerušilo na krátký čas spokojené mlčení všehomíra, se uklidní . . . Může tak nedůležitá příhoda jako osud lidského pokolení skutečně na dlouhou dobu upokojiti věrou ve věčnost živenou duši?“*)

Právě protože mně na tom záleží, abych co nejnázorněji ukázal následky, které plynou z čistě přírodovědeckého názoru na svět pro naši *představu* o lidstvu, dal bych rád na tomto místě promluvit v uzavřeném výňatku básníku Turgeněvovi, jenž v jedné ze svých „Básní v próse“ nechává rozmlouvati Jungfrau a Finsteraarhorn o lidstvu, při čemž velice významně uděluje slovo výsměchu všehomíra lidskému snažení:

„Jungfrau začíná:

„Co děje se tu dole?“

Na to Finsteraarhorn:

„Husté mraky zahalují zemi.“

— Uplynou tisíce let.

„A nyní?“ — „Hemží se to broučky, dvou-
nohými.“ —

„Jsou to lidé?“ — „Ano, lidé!“

*) Čtenář měj na paměti: Balfour mluví zde ne z náboženského, nýbrž z čistě přírodovědeckého stanoviska — toto stanovisko neuznává ovšem věčnosti za nějakou formu života nebo materiálního spojení hmoty; příroda sama nechová nějaké zvláštní starosti nebo vážnosti pro lidstvo. Všechna vyšší důvěra a naděje v trvání má zde již náboženský ráz.

— Opět minou tisíce let — jediná minuta —

— „Nuže, co nyní?“ — „Zdá se, že se broučkové zmálili,“ hřímá Finsteraarhorn, „vyjasnilo se dole, vody se stáhly, lesy jsou promýceny.“

Zase zajdou tisíce let.

„A nyní?“

„Nyní jest vše v pořádku, kamkoli popatřím, všude zcela bílo a čisto. Všude a všude náš sníh a led. Vše jest ztuhlé. Nyní jest svatý klid. Nuže spěme, ano spěme!“

A horští velikáni spí, a spí zelené jasné nebe nad věčně umklou zemí.

Strašná hrůza pomíjejícínosti vychází z tohoto líčení — nestálost všeho pozemského zjevuje se nám tu názorně a ukazuje jako něco nestvůrného, inspirovati všechno vyšší snažení člověka jen těmito pomíjejícínostmi a dávati mu v nich vznikati.*) Chápeme zde teprve zcela smysl slov Pavlových: „Není-li vzkříšení, pak nechte nás jísti a píti a veselými býti, neboť zítra jsme mrtvi!“ Jinými slovy: Pomíjející mohu zajisté obětovati *věčnosti* — ale nikoli zase jiné pomíjejícínosti. Na to pokusil se odpověděti Spinoza takto:

„To zdá se mi právě tak nesmyslným, jako kdyby někdo, protože ví, že dobré pokrmy nemohou těla jeho udržeti na věky, chtěl se raději živiti jedem a smrtícími věcmi, nebo poněvadž

*) Klement Alexandrinský praví: „Kdybychom nebyli poznali Logos a od něho nebyli osvíceni, nezůstávali bychom v ničem za vykrmenou drůbeží, jež v zatemnělosti jest krmena a pro smrt živena — jako by také, kdyby slunce nebylo, přes ostatní hvězdy přece všechno nocí bylo.“

vidí, že duše není věčná a nesmrtelná, chtěl by raději býti pomaten a žíti bez rozumu.“

Zde mluví myslitel — nikoli znatel duší. Jest jistě celá řada velice rozumných důvodů proti touze po rozkoších, sobectví a vášni. A přece ukazují se slabými proti veškeré síle životních pokušení. Alespoň jest tomu tak u silných a vášnivých povah. Jenom vyšší a věčný život dovede u těchto přemoci vábení života časného.

Euripidova Phaedra obsahuje velice památné a význačné svědectví pro opuštěnost svědomí uprostřed pouhé kosmické přírody a pro touhu lidského srdce po nadpřirozenosti, ve které nalézají všechno lidské sebezapírání teprve svůj smysl a své vyšší posvěcení. Phaedra bojuje z důvodů věrnosti a svědomí proti pokušení k cizoložství — až její služebnice (a tento hlas ozývá se v ní samé) praví jí konečně k ukonejšení jejích rozpaků :

„Kdo nyní čte knihy dějin
a zná, co básníci pějí,
ví, že Zeus lásky vášní
k Semele vzplanul, jak Eos si
zářnou uloupil Kefalos
z lásky. A trvají přece
podnes v bohů nebeském spolku
a všichni se shodují v tom,
že vášně silnější jsou nad ně,
a ty chceš jim vzdorovati? Zákonům
se nechceš podrobiti všehomíra?
To byla bys si věru vymíniti musila,
na světě než tomto jsi se zrodila
a pod bohů těchto vládou.“

„Pod bohů těchto vládou“ — znamená právě v říši pouhé přírody, za jejíž vlády postrádá lidský

zákon všeho vyššího smyslu a vši vznešenosti. Co jsou řečtí bohové jiného než pouzí přírodní bohové, kteří nevládnou vlastně nad přírodou, nýbrž jsou podrobeni jejím pudům a jsou proto sami otroky temné a slepé moci osudu, jenž vládne všem přírodním dějům. A proti těmto přírodním vlivům jeví se svědomí jen jako ubohá vzpoura pomíjejícího tvora proti moci pudů, jež ovládá vesmír. K čemu vlastně tento zoufalý odpor? Proč nepovoliti? K čemu ta muka, přemáhání sebe? Nač odporovati okamžiku, když přece náš celý život jest jen okamžik? Tyto otázky Phaedry vzniknou vždy opět v každém člověku, ve kterém byl sice probuzen život svědomí, jemuž však nebylo zároveň objasněno přemáhání pouhé přírody nadpřirozeným světem. Kdo umí čísti, vidí ostatně v oněch řádcích Euripidových již duševní stav hlubšího pohana, jemuž teprve křesťanství přineslo vysvobození: opuštěnost duše, jež se nemůže přizpůsobiti zákonům kosmického všehomíra, jež však nechápe ještě nejhlubšího smyslu a původu svého vlastního vzpouzení se proti vlivu světa. Srovnej s takovými projevy moderní tlachání o „víře antiky v božství přírody!“ Právě uvedené místo z básníka ukazuje zvláště zřetelně, že v nejhlubší nouzi lidského života nenalezneme pravé pomoci v zbožňování přírody, nýbrž v Bohočlověku, jenž přírodu úplně přemohl.

Všechny předcházející ukázky nemají nikterak za účel označiti přírodovědecký a sociologický způsob pojímání ethiky zbytečným a škodlivým. Má býti jen na to upozorněno, že nové rozumové

vysvětlování mravného není ještě zcela žádnou novou inspirací, ano že tato vysvětlování daleko nejsou schopna toho, aby mohla nahraditi náboženskou inspiraci, ba dokonce že musí prováděti ochromující vliv, je-li svědomí poukazováno pouze na přirozené a sociální skutečnosti a zákony, ne však na věčné dobro duše, a není-li jím posvěcováno a nad svět pomíjejícínosti povznášeno.

Kdo dnes pozoruje nejmladší generaci právě tam, kde náboženské vlivy v rodině snad od dvou až tří generací vymizely a kde naproti tomu nastal moderní rozklad, může nabýti vzhledem k svrchu uvedenému poučných potvrzení. Úkoly sebezpřemáhání, sebeovládání a obětavé lásky jsou posuzovány s otupělým zlehčováním, schází jim všechna přitažlivost: samostatnost hlubšího svědomí uprostřed vševládné přírody s jejím bezohledným bojem o život objevuje se jako překonaná zpozdilost — správné přizpůsobení se přírodě zdá se mnohem spíše jediným přiměřeným projevem ducha v člověku. Následkem toho musí příroda a osud, sociální ohledy a vlastní svět pudů nabýti opět převládajícího vlivu na člověka a zbořiti všechno, co ve vlastním smyslu se jmenuje charakter. Neboť samostatnost charakteru vůči ostatnímu světu záleží právě v tom, že svět ducha jako vyšší a vpravdě skutečný svět, plný nevyčerpatelných tajemství, zřetelně se staví proti světu smyslův a jako věčné proti všemu prchavému a pomíjejícímu jest potvrzován a odůvodňován.

Toto má býti ještě důkladněji vyloženo v této stati o stanovisku „psychologie pěstování

charakteru“: spisovatel pamatuje se z vlastní pedagogické zkušenosti a pozorování na mnohé případy, kdy mladí lidé, jimž nebyla stanovena žádná vyšší pobídka vzdělávání jejich charakteru, než pouze ubohý poukaz na zájem společnosti jako poslední důvod mravného, bohužel tím pozbyli vši vpravdě osobní mravní posily a stali se bezcharakterními a slabými, jakkoli měli dobré nadání. Vyšší nucení, jež k člověku přistupuje a jej povzbuzuje k boji proti „poddávání se,“ musí působiti mocně a ohromnou silou všech pozemských příměšků zbaveného ideálu duševní dokonalosti; tento ideál, vysoko nad život povznesený a přece krvácející z nejtěžších pozemských ran, poddaný a přece triumfující, velitelsky pravdu hlásající v úplné bezpečnosti a vznešenosti a zároveň poslušnost velebící v sloužící pokoře — tento ideál jediné spojuje vyvýšenost a skutečnost tak nutně a názorně, že to upevňuje charaktery, t. j. osvobozuje člověka od smyslové sféry a dopomáhá mu k tomu, aby sám sobě pevně a rázně poroučel. Nestanoví-li se však mladému člověku poslední pobídkou mravného jednání nic jiného než „zájmy společnosti,“ tedy zcela vybledlý a mnohoznačný pojem, bude tento mladý člověk právě všude tam, kde má charakterně jednati, t. j. oběti přinášeti, ať jest to pravdě nebo svědomitosti nebo čistotě, postrádati pevného rozkazu, který vychází jediné od slova „Bůh“. On nepochopí, *proč* má vlastně obětovati byť jen sebe menší naději na svoje pohodlí, své potěšení, svůj prospěch pro nějaký nepochopitelný, vzdálený společný zájem, kterému

jeho odříkáním nebude snad ani vůbec náležitě pomoheno, poněvadž krátce jiný utrhne jablko, kolem kterého šel. Jest význačné pro *povrchnost protináboženské paedagogické literatury*, že se takovými hledisky vůbec zcela nic nezabývá — což má opět svou příčinu v optimistickém podceňování stinné a slabé stránky lidské přirozenosti.

Optimistický paedagog představuje si na pr. vychovávání k poctivosti jako něco zcela jednoduchého — on nezná daemonické moci zlata, jak ji vylíčil Wagner v „Okruhu Nibelung“: Jako Votan vidí hluboko dole blýštiti se zlato a pro získání moci vchází ve smlouvu s nízkými mocnostmi, jež zničí celou jeho říši — vždyť zlato jest tak mocné a slibuje tolik svobody a tolik moci, také k vykonání dobra, že i vznešený člověk bývá jím podplacen a sobě samému nevěrným učiněn. Kdo chce pravdu toho seznati, nechť pozoruje jen lidi při dělení se o dědictví. Jest k tomu potřebí již zcela mocných úchylek od pozemského a vpravdě jímavých povolání do světa vnitřních dober, aby odstranily člověku lakotu zcela z očí i ze srdce a učinily jej nedotčeně „řádným“.

A to platí při nejmenším rovnou měrou o moci pudu pohlavního, o kouzlu marnivosti a prospěchu a konečně o suggesti hromadných náruživostí a zájmů.

Svrchu zmíněná paedagogická hlediska podávají ostatně již odpověď na jednoduché otázky sebeovládání, zachovávání pořádku atd. Jest zajiště v těchto oborech celá řada přirozených motivů, jež se mohou použiti za podnět sebevycho-

vání — ale oproti velké moci pohodlnosti a proti stále vzrůstajícím vnitřním i vnějším pokušením k rozbředlému nebo nestřídmému životu ztrácejí úplně svoji působivou sílu, nejsou-li vřazeny v úplný vpravdě duchový a oduševňující světový názor, který *i nejmenší přemáhání se vztahuje na něco vyššího* a člověku mocně před oči staví, že tento život jest školou třibení pro vyšší život. Hlásá-li někdo sebepřemáhání, zachovávání pořádku atd. jenom jako prostředky k časnému prospěchu jednotlivce a společnosti, nenalezne těchto motivů pro nejdůvěrnější pokušení a zkoušky charakteru lidského života nikdy dostatečnými.*) Tu zvítězí vždy přístupnější a bližší výhody nad složitějšími a vzdálenějšími výpočty štěstí. Jen kdo záhy poznal ze zázračné řeči náboženství svoje duchovní určení, kdo byl k tomu vychován, aby z mocné touhy po pravé síle miloval kříž Kristův, komu tento kříž probudil a shromáždil rekovství ve vlastním nitru, ten má takořka vážnost a velikost horizontu, aby v nepatrném mohl důsledně vítěziti — na tom pak se zakládá veškeré vzdělávání charakteru.

*) Víme velice dobře, že se i náboženské výchově často dosti nedaří upevniti a ušlechtití charakter — to závisí pak buď na nepřekonatelné slabosti nebo zkaženosti materiálu nebo na paedagogické neschopnosti, na příliš abstraktním nebo nep psychologickém způsobu spolupůsobení. Jistá jest však zkušenost staletí, jak mocně působilo ještě náboženství na lidi, kteří byli slabost sama a o kterých se zdálo, že neodvratně propadnou morální zkáze: beznáboženská výchova nedospěla tu ještě ani k p o k u s u.

- **Škola konfessionální.** Důvěrné listy bratru tří bodů. Věnováno vysoké říšské radě ve Vídni. Autorisovaný překlad. 30 h.
- Samsour, Dr. Josef, Tři časové otázky:**
1. Možno-li svět odkřesťaniti?
 2. Církev a věda.
 3. Poměr státu k církvi. 90 h.
- Syrůček Antonín, Kosa na kámen čili Milujme se, nedejme se!** 48 h.
- Štule Václav, Sedmero proutkův ze spisů M. Jana Husi.** Husovým oslavovatelům věnuje V. K. V. 32 h.
- Vachal V. M., Zpověď katolíků ve světle pravdy.** 1 K 20 h.
- Wintera Vavřinec, Bůh stvořitel — Bůh soudce.** Úvaha dogmatická. 60 h.
- Sv. Augustina kniha o vyučování katechumenů.** Př. Dr. F. Jokl. 75 h.
- Černovský, Th. Dr. Ferdi and B., O. s. Aug., Snoubenci na katolickém farním úřadě.** Se zřetelem k novým nařízením a výnosům podává —. 1 K 30 h.
- Kocián Václav, Nadace církevní, zvláště mešní.** Po stránce historické, právně kritické a najmě praktické podává —. Snížená cena 1 K.
- Konečný Fr. Filip, Svatý růženec.** Po stránce dějinné, asketické a liturgické vykládá —. 2 K 40 h, váz. 4 K 60 h.
- Král Karel, Zakládání a upisování mešních nadací.** Nařízení v té příčině vydaná a na ten čas platná. 20 h.
- Macek Václav, Stav manželský a příprava k němu.** Poučení pro katolické snoubence, manžely a rodiče, též ku potřebě správců duchovních. 48 h.
- Proschwitzer Franciscus, Manuale rituum ad usum directorum chori provinciae Pragensis juxta missale, graduale et breviarium romanum nec non rituale ac processionale Romano-Bohemicum.** Vydání s českým textem. 8 K, váz. 9 K 60 h. Kniha tato jest neocenitelnou pomůckou ke všem obřadům církevním.
- Víšek, Dr. Antonín, Die Civilehe vor dem Forum des Rechtes und des Gewissens.** Snížená cena 40 h.
- Brynych Eduard, Katechese pro první (po i případě druhou) třídu školy obecné.** 72 h.
- **Světlo pravé.** Stručnější »Štít víry« k vycvičení biřmovanců katolických (nebo poprvé Tělo Páně přijímati majících) na osadách smíšených; pak i vhodná příručka pro obrácence z evangelíků. Druhé vydání. 72 h.
- Dusil František, Evangelní perikopy, jimž obsah, výklad a poučení přičinil —.** Část I: Perikopy nedělní. 1 K 60 h.
- Sv. Cyrilla Jerusalemského katechese.** Z textu řeckého (vyd. J. P. Migne) přeložil a poznámkami opatřil Dr. Jan Lad. Sýkora. 3 K, váz. 3 K 80 h.
- Dvořák Xaver, Dvě katechese o přijímání svátosti pokání a nejsv. Svátosti oltářní k těm žákům dospělým, kteří pravidelně v roce k nim přistupují.** 12 h.
- Kovář M., Zasněťme se božskému Srdci Páně! Všem jeho ctitelům na uváženou podává —.** 1 K 20 h.

- z **Liguori, Sv. Alfonse Marie**, učitele církve sv. a zakladatele kongregace nejsv. Vykupitele, **Cesta spásy a nábožné úvahy** o rozličných článcích života duchovního. Z vlastiny přeložil P. Fr. Sal. Blažek. 1 K 70 h.
- **Ejhle Beránek Boží!** Úvah a rozjímání o umučení Ježíše Krista část třetí. Z vlastiny přeložil P. Fr. Sal. Blažek. 1 K.
- **O oběti Ježíše Krista** s krátkým výkladem mešních modliteb a přípravná rozjímání na mši sv. s církevními modlitbami. Z vlastiny přeložil P. Fr. Sal. Blažek. 1 K, váz. 1 K 60 h.
- **Chvály Mariánské.** Na jazyk český vyložil Vojtěch Šrámek. Druhé opravené vydání. 2 K 60 h.
- **Láska duší** neboli vroucí úvahy o umučení Ježíše Krista. Z vlastiny přeložil P. Fr. Sal. Blažek. 1 K 20 h.
- **Pravá nevěsta Ježíše Krista.** Dle sepsání sv. Alfonsa Marie z Liguori volně do češtiny přeložil Dr. Karel Lev Řehák. Díl I., 3. vyd., 2 K 40 h, váz. 3 K 20 h; díl II. 2. vyd., 2 K, váz. 2 K 80 h.
- **Vánoční novena a rozjímání** na každý den v adventě a po dobu vánoční až do oktávu zjevení Páně. Z vlastiny přeložil P. Fr. Sal. Blažek. S titul. obrázkem Pražského Jezulátka. 1 K 80 h.
- **Pravidlo křesťanského života.** Z vlastiny přeložil P. Frant. Sal. Blažek. 80 h.
- **Úvahy o umučení Ježíše Krista**, s výkladem pro duše zbožné. Z vlastiny přeložil P. Frant. Sal. Blažek. 1 K.
- Pilchovský D.,** Sto úvah krátkých a vážných, rozjímajících o svém spasení k rozmyšlení podaných. Přeložil J. Blokša. 80 h.
- Postříhač Antonín, Rozjímání o tajemstvích svatého růžence.** Třicet a dvě úvahy, jež dle mnohých pramenů sestavil a v chrámu Páně sv. Mikuláše v Praze konal. — Připojen dodatek s modlitbami. 1 K.
- Říha, Dr. Martin,** Poslední léta nejsv. Panny Marie na světě, Na základě originálu francouzského upravil —. Druhé opravené vydání. 2 K.
- Ctihodného otce Vařince Skupoli** z řádu Theatinů **Duchovní bo- a pokoj duše**, s připojeným zvláštním pojednáním o zpověď z pobožnosti konané (dle ctih. kněze J. Boone z T. J.) a náleži tými modlitbami přeložil a sestavil Jan Nep. Frant. Desolda. Druhé vydání. 1 K 60 h.
- Šmat Frant. Svatá Maří Magdalena.** Čtrnáctero rozjímání o životě této velké kajícnice a o prostředcích, jichž nám chopiti se třeba bychom ctnosti prospívali. 50 h.

Cyrillo-Methodějské knihkupectví
Gustav Franel v Praze-I.,

Melantrichova ul. č. 536. (Palác Městské spořitelny.)